

Назарова-Постникова Надежда Афанасьевна

учитель начальных классов

МАОУ «Саха политехнический лицей»

naz_post@mail.ru

Ааҕы уруога

(4 кылаас)

Айар уруок: « **Кэрэ хоһоон эйгэтигэр...**»

Сыала:

- 1). Саха суруйааччылары Семён Данилов, Леонид Попов, Куннук Уурастыырап хоһооннорун сүрүн санааларын ырытыы;
- 2). Хоһоон ис тутулун үөрэтии;
- 3). Рифма диэн өйдөбүлү кытта билсирии.
- 4). Оҕо толкуйдуур, ырытар, айар дьоһурун сайыннарыы.

Тус суолталаах дьайыы (личностные УУД)

- төрөөбүт тылын диригинник өйдүүр , интэринэр;
- доҕотторугар истинник сыһыаннаһар;

Бэйэни салайынар дьайыы (регулятивные УУД)

- учуутал көмөтүнэн сыал-сорук туруорунар;
- учуутал көмөтүнэн үөрэнэр соругу хайдах быһаарары былаанныыр;
- тугу билэрин-билбэтин арааран өйдүүр;
- бэйэ онорбут үлэтин хонтуруолланар;
- сыаналанар.

Билиини-көрүүнү ылар дьайыы (познавательные УУД)

- айымньылар көмөлөрүнэн хоһоон айар эйгэтин үөскэтии;

Бодоруһан үөрэнэр дьайыы (коммуникативные УУД)

- оҕолору кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир(бөлөбүнэн)
- кэпсэтэр кинитин сэнээрэр , санаатын болҕойон истэр , ылынар, ыйытыы биэрэр;
- тус санаатын суругунан сатаан суруйар уеруйэҕи интэрии.

Тобулук өйү сайыннаар дьайыы (логические УУД)

- тэнниир;
- ырытар;
- түмүк онорор;
- сыаналыыр.

Уруок хаамыта

1	– Үтүө күнүнэн күндү оҕолор уонна ыалдьыттар. Мин бүгүн эһигини « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр...» <u>ынырабын.</u> – Бу тылы эһиги хайдах өйдүүгүт? Быһаарын. Бэйэҕит санааҕытын этин..... – «Кэрэ» диэн тылы быһаарын!.(Тылдьыттан булун)(Киһи үөрэ көрүүн, санаата көтөһүллүүн курдук үчүгэй, үчүгэйтэн үчүгэй.) – Аны бу суруллубут тыллары өйдөөн ааҕын эрэ: ❖ Сананы билэбит; ❖ Истинник- иһирэхтик кэпсэтэбит; ❖ Төрөөбүт төрүт тыл умсулҕаныгар уйдарабыт; ❖ Айан таһаарабыт; ❖ - Кэрэ диэн тыл быһаарыытын ситэрэн туруоран биэриэҕин. Хайыаҕын? ❖ Санаабыт өрө көтөһүлүннүн. Үчүгэйтэн үчүгэй буоллун. - Билигин « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр»- диэннэ бу тыллары туруоран биэрин. – « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр – сананы билэбит» – « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр - истинник- иһирэхтик кэпсэтэбит» – « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр - төрөөбүт төрүт тыл умсулҕаныгар уйдарабыт» – « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- айан таһаарабыт» – « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- Санаабыт өрө көтөһүлүннүн. Үчүгэйтэн үчүгэй буоллун. – Эһиги санааҕыгар бу туох тахсан кэллэ? – Бүгүңнү урукпугут тутула таһыста. - Бүгүңнү урукпугутгар: 1. Бастакытынан- Саха суруйааччыларын хоһооннорун ырытыахпыт. 2. Иккиһинэн- истинник- иһирэхтик кэпсэтиэхпит. 3. Үсүһүнэн- Төрөөбүт төрүт тыл умсулҕаныгар уйдаран айар дьоһурбутун сайыннарыахпыт.
2	– Саха киһитэ ыалдьытымсаҕынан биллэр. Ол курдук ханнык баһарар ыалга киир. Эйигин итии үүттээх чэйинэн көрсүөхтэрэ. Онон биһиги эмиэ эйэҕэс майгылаах саха дьоно буоларбыт быһыытынан тус туспа буруо таһаарынан командаларга араһыахпыт. – Ыалдьыты көрсөргө бэлэмнит дуо? – Остуол аайы конвердар сыталлар. Ити иһигэр суруйааччылар портреттара баар. Таайын! 1. Семён Данилов.(« Ырыа туһунан») стр 66 2. Леонид Попов. (« Тус хоту үөскээбит буоламмын»)стр67 3. Күннүк Урастыырап («Көлүкэчээн») стр 210
3	–Умсулҕаннаах хоһоон эйгэтигэр биһигини сирдиэхтэрэ саха суруйааччылар Семен Данилов, Леонид Попов, Күннүк Урастыырап . –Кинилэр суруйбут хоһооннорун булан ааҕын.
4	Билигин Семен Данилов хоһоонугар « Ырыа туһунан» диэн ааттаах хоһоонно тохтоон ааһыахпыт.
	- Ханнык тыллары уларыппыппын өйдөөн көрүн.

	СЕМЁН ДАНИЛОВ ЫРЫЯ ТУЬУНАН Дьиннээх ырыа диэн тугуй? Ырыа — сүрэх төлөнө, Ырыа — санаа көнүлэ, Дьол дуу, сор дуу оонньуута, Хаарыаннаах харах уута. Ырыа — сүрэх кыланыыта. Ырыа туохтан үөскүүрүй? Ырыа үөскүүр үөрүүттэн, Биитэр ааспат абаттан, Биитэр өлөр мөккүөртэн, Биитэр улуу тапталтан, Куулаттарыы мунуттан. Ырыа тоҥо үөскүүрүй? Дьон сүрэ5эр тапталы, Дуолан, дохсун санааны, Дьолу, күнү, чабылы Кымыс курдук кутаары, Ырыа үөскүүр ылланаары. Ол иһин, поэт доҥорум, Сүрэ5ин уулла таптаабат, Сүрэ5ин кыынньа уордайбат, Сүрэ5ин дьолго таласпат, Төлөnnүрбэт буоллабына, Кумаабыны марайдаама	СЕМЁН ДАНИЛОВ ХОЬООН ТУЬУНАН Дьиннээх хоһоон диэн тугуй? Хоһоон — сүрэх төлөнө, Хоһоон — санаа көнүлэ, Дьол дуу, сор дуу оонньуута, Хаарыаннаах харах уута. Хоһоон — сүрэх кыланыыта. Хоһоон туохтан үөскүүрүй? Хоһоон үөскүүр үөрүүттэн, Биитэр ааспат абаттан, Биитэр өлөр мөккүөртэн, Биитэр улуу тапталтан, Куулаттарыы мунуттан. Хоһоон тоҥо үөскүүрүй? Дьон сүрэ5эр тапталы, Дуолан, дохсун санааны, Дьолу, күнү, чабылы Кымыс курдук кутаары, Хоһоон үөскүүр этиллээри. Ол иһин, поэт доҥорум, Сүрэ5ин уулла таптаабат, Сүрэ5ин кыынньа уордайбат, Сүрэ5ин дьолго таласпат, Төлөnnүрбэт буоллабына, Кумаабыны марайдаама	
5	–Хоһоон ханнык түгэnnэ үөскүүрүй? –Булан ааһын. –Поэт хоһоону тоҥо айар эбитий? –Кини туох сүбэни биэрэрий? Строка бүтэник сүһүөхтэрин өйдөөн көрүн. Поэт мастерствотын сыаналаан. 2.3.4.5.6. строкалар Туга? диэн ыйытыыга хоруйдуулар. Аһаҥас дорҥоонунан бүтэр 8,9,,10,11,12- Туохтан диэн ыйытыыга хоруйдуулар. –тэн, -тан сүһүөһүнэн бүтэр. 14,15,16,17,18- Тугу? Диэн ыйытыыга хоруйдуулар. Аһаҥас –ы дор5. бүтэр. –Итини туох диэн ааттыбытый? Рифма. –Рифма диэн тугуй? –Рифма диэн тыл бүтэник сүһүөхтэрэ тэн буолуохтаахтар. Эбэтэр биир ыйытыыга хоруйдуулар.		
6	– Ыалдьыттарбыт хоһооннорун тэnnээн көрүн эрэ. –Хоһоон киһи ис туругуттан үөскээн тахсар. –Хоһоон ис өйдөбүлэ атыннаах, туспа буолар.		
	СЕМЁН ДАНИЛОВ ЫРЫЯ ТУЬУНАН Дьиннээх ырыа диэн тугуй? Ырыа — сүрэх төлөнө, Ырыа — санаа көнүлэ, Дьол дуу, сор дуу оонньуута, Хаарыаннаах харах уута. Ырыа — сүрэх кыланыыта. Ырыа туохтан үөскүүрүй? Ырыа үөскүүр үөрүүттэн, Биитэр ааспат абаттан, Биитэр өлөр мөккүөртэн, Биитэр улуу тапталтан, Куулаттарыы мунуттан. Ырыа тоҥо үөскүүрүй? Дьон сүрэ5эр тапталы,	ЛЕОНИД ПОПОВ ТУС ХОТУ ҮӨСКЭЭБИТ БУОЛАММЫН Тус хоту үөскээбит буоламмын, Ыас хара баттахтаах эбиппин: Хара тыам лабаатын ыламмын, Төбөбөр анньыммыт эбиппин. Тус хоту үөскээбит буоламмын, Кыараҥас харахтаах эбиппин: Хас кылым хардытын кыҥааммын Итинник харахтаах эбиппин. Тус хоту үөскээбит буоламмын, Кыратык мадьаҥар эбиппин: Тайҕаны тайана сылдьаммын, Табаны элбэхтик мииммиппин.	Күннүк Уурастыырап Көлүкэчээн Көмүһүкчээн ини мөһүүрчээн, Төгүрүкчээн ини көлүкэчээн, Кылбачыгас ини долгунгун Кытыыларгар ини тиздээрий, Кылыһыктыыр ини отторгун Кырылаахтыы ини бигээрий. Көмүһүкчээн ини мөһүүрчээн, Төгүрүкчээн ини көлүкэчээн, Сирэмнэрдээх ини сирдэрбит Сибэккинэн ини чэлгийдэ, Сэбирдэхтээх ини киистэбит Силигилээн ини кизркэйдэ.

	Дуолан, дохсун санааны, Дьолу, күнү, чабылы Кымыс курдук кутаары, Ырыа үөскүүр ылланаары. Ол иһин, поэт доһорум, Сүрэһин уулла таптаабат, Сүрэһин кыһынна уордайбат, Сүрэһин дьолго таласпат, Төлөннүрбэт буоллабына, Кумаабыны марайдаама	Тус хоту үөскээбит буоламмын, Энгэркэй куоластаах эбиппин: Эһикэй этэммин, ыллааммын, Итинник куоластаах эбиппин.	Көмүһүкчээн иһи мөһүүрчээн, Төгүрүкчээн иһи көлүкчээн, Сардангалаах иһи күннэрбит Саһарһатын иһи күллэрдэ, Сана, дьоллоох иһи үйэбит Саргыбытын иһи үүннэрдэ.
	– Ол курдук үөрэ- көтө сырыттаһхына дьээбэ- хообо хоһоон айыллан тахсар. Ону – көрдөөх хоһооннор дэниллэр. – Итини таһынан лирическэй хоһоон, айылһаны хоһуйуу, оһолорго анаан айыллыбыт хоһооннор диэн араарыахха сөп. – Оччоһо бу хоһооннорбутун ис хоһоонунан араарыаһын эрэ. 1. Семён Данилов.(« Ырыа туһунан») - лирическэй 2. Леонид Попов. (« Тус хоту үөскээбит буоламмын»)- көрдөөх 3. Күннүк Урастыырап («Көлүкчээн»)- айылһаны хоһуйуу.		
7	Стр 216 баар хоһоону ааһын. Иван Гоголев «Ньургунун» Саас Лена биэрэгэр Сарсыарда мустаннар Дьиирэнкэй тэпчилэр Дьэргэйэр сарыаллар. Уйгууран, ыар уһун Уутуттан уһуктан, Хаар манан ньургунун Хараһын дьэ аста. Тыыланнаан нап-нарын Тарбаһын хамсатта, Сырдык хаар суорһанын Сэрэнэн арыйда. Төгүрүк күммүтүн Түөһүгэр көтөһөн, Ахтыбыт сир үрдүн Анаарда өндөйөн. Үрүн күн ойоотун Үрдүккэ таласта, Дьэ тыллан, ньургунун Дьиирэнкэй ойуста. – Хоһоонго туох туһунан этиллэрий? – Тыыммат предмети тыыннаах курдук этэр тыллары булан ааһын. – Автор итинник тыыннааһымсыйыы ньыматын тоһо туттарый? – Хоһоон строкалара ханнык сүһүөһүнэн бүтэллэрий? (Рифманы быһаарыы) – Хоһоону хайдах ааһыахха сөбүй?(үөрэн-көтөн)		
8	1. Аны билигин үөһээ этиллибит ынырыы сурукпутугар « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр...» хоһоон рифматын тутуһан Иван Гоголев «Ньургунун» диэн хоһоон тылларыттан туруоран биэрин. (оһолор бэйэлэрэ булаллар) « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- дьиирэнкэй тэбиллэр. « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- ньургунун хараһын дьэ аста. « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- күн үрдүккэ таласта. « Кэрэ хоһоон эйгэтигэр- ньургунун дьиирэнкэйдии ойдо.		
9	- Хоһоон рифматын сөпкө туруорарга үөрэннибит. Билигин бэйэһит хоһоон рифматын		

	тугунан хоһоонно айыг. Хоһоон айан холонуу. 4 строкаалаах. Үс көрүнүттэн талан ылан суруйун.
10	Хоһооннору истии.
11	Түмүк .